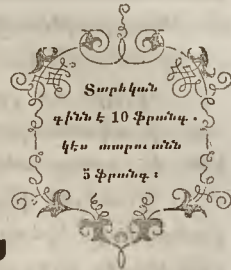

ԵՌՌՌՍ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

Թ Ի Ի 4.

1859

Բ. ՀԱՏՈՐ

ՔՈՆԲՆՏ ԿԵՍՈՐԸ

Է.
Դայեալը:

ըրովհետեւ Ռոպէրթ չէ թէ միայն ցորեկներն այլ նաեւ գիշերներն ալ իր խուզարկութիւնն յառաջ կը տանէր ասանկով երկու օր եւ գրեթէ երկու գիշեր, անտառաց եւ ձորերու մէջ պտըտեցաւ. բայց յանկարծ միտքն ինկաւ թէ կոմսը տղան յափշտակողները կրնայ գտած եւ զանի ձեռքերէն հանած եւ նորէն հիւզ դարձած ըլլայ:

Երիտասարդն ետ դարձաւ. բայց հիւզն ու նոյն կողմերն ամայի գտաւ, մարդ չէր տեսնուեր, ախոռի մէջ փակուած մնացած ընջուղն անթուփածն էր բառաչէր: Խեղճը արտմութեամբ զանասունը կերակրեց. ինքն ալ քիչ մը բան կերաւ զօրացաւ որպէս զի նուրէն երթայ եւ իր պղտիկ սիրականը փնտռէ: Բայց խեղճ ընջուղն, որուն անուշ կաթն ամէն օր կը վայելէր արջերու եւ վայրի անասնոց թող տալ երթալն իրեն սրտին ցաւ էր, անոր համար կոմսին սուրն հետն առնելէն ետքը ձեռքը հացի կտոր մ'առաւ, անասնոյն կապը քակեց, եւ հացն անոր ցըցունելով ետեւէն գալու կը հրաւիրէր, անասունն որ ամէն օր անոր ձեռքէն կերակուր ընդունելով անոր շատ վարժած էր, Ռոպէրթին հրաւերն ընդունելով ետեւէն կ'երթար. իր ձագն ալ մօրմէն չբաժնուեցաւ:

Ռոպէրթին երբեմն սրտանց երբեմն բերնով, տղան գտնելու համար ըրած աղօթիցը լսելի ըլլալն ալ, ինք աս անասնոյն ըրած գթութեանը պարտական է: Որովհետեւ ամէն գացած տեղը դռները կը զարնէր մեծ ու պղտիկ զամէնքը կը կանչէր որ աս իբր ընտանի անասուն կրթուած ընջուղները տեսնեն: Այս պիսի շրջանի մէջ երիտասարդը իր մեծ զարմացմամբ

գտաւ ան տեղն՝ ուր յափշտակուած անտառի եղբայրը բարձրաստիճան մէկու մը պաշտպանութեան տակ կը գտնուէր: Աս մարդը էլմոնտ էկիսհայմ դուքսն էր, որ իր ծառայիցն ըրած գիւտը մեծ ուրախութեամբ ընդունած եւ որովհետեւ իր ամուսնոյն հիւանդութեանը պատճառաւ յոյսը կտրած էր, զաս իր քովն առած եւ իրեն ժառանգ որոշած էր:

Աս ազնուական ասպետը Ռոպէրթին վարմանցը հաւնեցաւ, ան ատեն հաւատարիմ երիտասարդը շէլմոյտին մարդասիրութենէն քաջալերուելով առաջարկեց անոր թէ զինքն իր որսորդաց մէջ կ'ուզէ ընդունիլ. եւ կ'ապահովացուցանէր զինքն որ չէ թէ միայն աղեղ գործածել աղէկ գիտէ, այլ նաեւ սուր ու նիզակ գործածելու մէջ ալ քաջ է: Տանտէրը աս առաջարկութեան ինք զինքը պատրաստ ցուցուց եւ ընդունեցաւ:

Ի՜նչ ուրախութիւն եւ որպիսի խնտում: Ռոպէրթ առանձին մնացածին պէս ծուր գրաւ եւ Աստուծոյ իրեն ըրած շնորհացը սրտանց շնորհակալ եղաւ: Հիմայ ալ զչենրիկոս գտած էր, եւ ան ալ իրեն մեծ ուրախութիւն մըն էր որ անոր քովը պիտի կենար, եւ կարող պիտի ըլլար զանի գրկել, գգուել ու համբուրել:

Ռոպէրթին իր նոր տիրոջը քովն առաջին ծառայութիւնն, անոր մէկ գործքին համար Ասիէն ձիավարելն եղաւ, որով իր մեծ բաղձանքին կէսը կատարուեցաւ, որուն յաջողութիւնը եւ ոչ մտքէն կրնար անցնել: Այսինքն Ռոպէրթ խաւրուած տեղէն տուն դարձած եւ Մարիէնաւ վանքին առջեւէն անցած ատենը՝ հոն եղած քոյրերէն մէկն Ռոպէրթին մտադրութիւնը վրան ձգեց: Օգն արտաքոյ կարգի պաղ, եւ ձիւնը ոտնաչափ մը գետնէն վեր բարձրացած էր: Մարգիկն ու անասունները ցրտէն պատըս պարուելու համար ապաստանարան կը փնտռէին. բայց աս քոյրը կարծես թէ խտաշունչ հովը բանի տեղ չէր գնէր, թէեւ մեռելի պէս գունատեալ էր, բայց տեղէն չէր շարժեր: Սեւեռեալ աչօք որչափ որ կ'երեւար, անշարժ մէկու մը կը նայէր, իսկ ձիւնադաշտին վրայէն փչած դառնաշունչ հովն իր զգեստներն ու երկայն մազերը կը ծփացնէր: Ռոպէրթին հետաքրքրութիւնը զինքը դէպ ի հոն մղեց, քննող աչօք

եւ մտադրութեամբ նայեցաւ, մէյ մ'ալ յանկարծ գոչեց «Կերպէրկա, Կերպէրկա»:

Քայրն իր դրից մէջ անփոփոխ մնաց, կ'երեւար որ ականջները իրմէ դուրս բաներու գոցուած էին. եւ աչացը տեսութիւնն իրմէ կողպատուած:

Ոոպէրթ կեցած իր տիկնոջը, ցրտէն դողացող գունատեալ երեսը կը նայէր, եւ կը մտածէր որ Հենրիկոսին կենդանի ըլլալուն լուրը կրնայ տիկնոջը զօրացուցիչ դեղ մ'ըլլալ, աս կը մտածէր բայց խշրտոց հանելէն մեծապէս կը դբուշանար: Երիտասարդն աս խորհրդոց մէջ եղած ատեն վանքին դուռը բացուեցաւ, քանի մը կուսանք դուրս ելելով, գունատեալ էակին մտեցան եւ թեւէն բռնելով կամաց կամաց ցրտոյ սահմանէն վանքին մէջ տաքցուած խուց մը խոթեցին:

«Ո՞վ է ան գունատեալ եւ հիւանդ տիկինը, հարցուց Ռոպէրթ դոնապանուհւոյն, որ երկաթի վանդակը գոցելու վրայ էր:

«Կոնք՝ հիւանդ մը», պատասխանեց դոնապանուհին «ոչ որ գիտէ ո՞վ է, կամ ուստի եկած է: Քանի որ մեր քովն է ուրիշ բան չենք լսեր բայց հեծել եւ հառաչել. քնոյն եւ երազին մէջ շատ անգամ բարձրատիտիկ եւ զօրաւոր թշնամեղ մը վրայ կը խօսի, եւ կ'երեւայ թէ անկէ մեծ վախ ունի. մի եւ նոյն ատեն տատանող ձեռուներով բան մը կը փնտռէ: Ըստ պատահման բարձ մը ձեռքն անցնելու ըլլայ համբուրիւ եւ արտասուօք կը ծածկէ. վեր կը վերցնէ կը գգուէ եւ կարծես թէ ձեռքը տղայ մը բռնած է. եւ անոր հետ մեռնիլ կ'ուզէ»:

Ոոպէրթ աս պատմութենէ արտաքոյ կարգի շարժած, դոնապանուհւոյն շնորհակալ եղաւ, ետքը նորէն ձիուն վրան ցաթկեց եւ Աստուծոյ վարչութեան վրայ զարմանալով ինք իրեն կ'ըսէր. «Կայսրը կոմսին ամրոցն ապականեց ու փձացուց. Հոսֆուրդին վրայ քրտորք հրատարակեց, իսկ իր բարեսիրտ գուստրը կոմսին տիկնոջ պսշափ սէր կը ցուցընէ որ եթէ նոյնը չառողջանայ անոր հետ մեռնիլ կ'ուզէ: Մարդկան չինայածին Երկինք կը խնայէ, եւ որովհետեւ Աստուծոյ կամքը քան զբռնաւոր մարդկան կամքն հզօրագոյն է, կը յուսամ որ ժամանակաւ ամէն բան կարգի կու գայ»:

Բայց խնդիրն ան էր թէ ինչպէս Կերպէրկան իր յափշտակուած տղուն քովը պիտի տանէր: — Աս հարցումն երիտասարդին համար անլուծանելի էր: Բայց Աստուած որ իրեն յուսացելոց պաշտպանն է, նաեւ հոս ալ առիթ մը ցուցուց, զոր ձիավարող երիտասարդն արդէն կը մտածէր եւ Էկիսհայմ հասած ատենն իրօք ալ տեսաւ: Հոն զամէնքը տխրած ու տրամած գտաւ, եւ պատճառն հարցընելով իմա-

ցաւ որ գտեալ տղան յանկարծ ծանր հիւանդացեր է, եւ Հելմոնտին բարեպաշտ ամուսնոյն Վէնտէլային՝ զոր ամէն ճանցողներն գիտէին թէ կրթեալ եւ բարեսիրտ խաթուն մըն է, լալէն աչքերը կարմրեցած էին:

«Կոնք՝ մանկիկն ի՞նչ ունի», հարցուց Ռոպէրթ ինքն ալ գունատած եւ տրամած:

«Շորթուն իր մայրը փնտռելուն նման», պատասխանեց հոն եղողներէն մէկը, «պզտիկն ալ կը պողայ կու լայ եւ մէկը կը փնտռէ. Վէնտէլա խաթունն իր իմաստութեամբն որոշեց որ տղուն դայեակ մը գտնէ. բայց այսպիսի անձ մ'ուստի պիտի գտնենք»:

«Ըստուած, ինչպէս մեծազօր ես», կ'ըսէր ինք իրեն երիտասարդը, եւ սրտանց ուրախանալով. «Ես», ըսաւ «ես կրնամ գտնել: Կնիկ մը կը ճանչնամ, ուրուն տղան դեռ շատ ատեն չէ որ մեռաւ. ինք հեռու տեղէն եկած է եւ Մարիէնա վանքը կը բնակի, որովհետեւ իր ցան ու յոգնութիւնը, զինքն աւելի յառաջ երթալն արգիլեցին: Ոչ ոք գիտէ թէ աս խեղճն ո՞վ է եւ ուստի եկած է: Աս կնիկն անշուշտ Վէնտէլային ծառայութեանը մտնելու եւ զգրտեալն իբր դայեակ խնամելու պատրաստ եղած պիտի ըլլայ: Խեղճ տղուն եւ ան կնոջ մեծ բարիք կ'ըլլայ, եւ բաց ասկէ Վէնտէլա խաթունը լքեալ թողեալ անձի մը բարեգործութիւն ըրած կ'ըլլայ»:

Աս խորհուրդը տան հաղարապետին շատ հաճոյ եղաւ: «Քու խորհուրդդ երիտասարդ», կ'ըսէր «ոսկի կ'արժէ. գինւով զօրացուր զքեզ, ես աս միջոցի մէջ քեզի ձի պատրաստել կու տամ. եւ դէպ ի Մարիէնա աճապարէ: Է՛. անուղղակի, գոչեց տան հաղարապետը «չուտով զոյգ մը կրթեալ ձիեր դուրս քաշէ. մէկն Ռոպէրթին, միւսն ալ ան կնկան համար»: Ետքը նորէն երիտասարդին դարձաւ, որուն սիրտը ուրախութենէն կ'եռար, եւ ձեռքն ուսոցը վրան դարնելով ըսաւ «Դուն երիտասարդ, սա խռովութիւնս վրայէս բարձ, չուտով ի՞նչ գնով որ ըլլայ նէ ըլլայ դայեակ մը գտիր. խաթունը ժամէ մ'ի վեր արդէն հրամայեց եւ որովհետեւ ես առանց գինի խմելու բան մը չեմ կրնար մտածել ու գտնել, արդէն քանի մը դաւաթ ետեւէ ետեւ պարպեցի, բայց միտքս աղէկ խորհուրդ մը չեկաւ: Բայց դուն եկածիդ պէս աղէկ խորհուրդ տուիր: Ունեցած մեծ ուրախութենէս քեզի ամէն բանի մէջ օգնական պիտի ըլլամ. խըմէ երջանկութեան զաւակ, խըմէ եւ կեանք»:

Ոոպէրթ տան հաղարապետին առատութեամբ տուածն խմելէն՝ ետքն իրեն ալ ընկերացաւ նորէն խմեց, ետքը արագաքայլ ձիու մը վրան ցաթկելով, երկրորդն ալ, որուն վրայ կնոջ համար հանգիստ թամբ մը դրուած էր, սանձէն բռնեց եւ թռչելով դէպ ի Մարիէնա ճամբայ ելաւ:

Ոոպէրթ խիստ արագ ձիավարելով, ձիերը փրփրացնելով Միւնսթէր հասաւ, ձիէն վար ցաթկեց, եւ ուրախութենէ տատանեալ ձեռքը դրան՝ զանգալն անանկ զօրութեամբ քաշեց որ զանգալն մեծ դղրդիւն հանեց: Դոնապանուհին դժկամակ կեր-

պարանոց դուռը բացաւ, բայց իրեն արդէն յառաջագոյն ծանօթ եղած երիտասարդին ներուժ ինդրելովն հանդարտեցաւ: Ըոնչը բռնուած եւ դողդոջուն ձայնով դռնապանուհւոյն ծանոց, որ ինքն չեղմնստ կոմսին Վէնտէլա ամուսինէն խաւրուած է, եւ ան անծանօթ տիկնոջ հետ խօսիլ կ'ուզէ:

Ղանապանուհին երիտասարդին աղաչանքն ընդունեցաւ, եւ յանձնեց իրեն որ ձիերն փոխ քաշէ, եւ ետքը խօսարան (օտարականաց համար որոշեալ խօցը) երթայ: Ռոպերթ իրեն ըսուածը կատարեց, ձիերուն թամբերը վար առաւ, փոխ քաշեց եւ առջեւնին կերակուր դրաւ, ետքը սրտի բաբախմամբ խօսարանին դուռը զարկաւ:

Վերադարձաւ հոս կամարածեւ եւ աղէկ տաքցուած խցին մէջ պնդեալ նստած էր, ինչպէս որ զինքը Ռոպերթ յառաջագոյն ձիւնադաշտին վրայ տեսած էր. այսինքն անշարժ նայուածքը բոլորովին սեւեռեալ կարծես թէ անդգայ էր: Ռոպերթ քիչ մ'ատեն լուծեամբ անոր ցաւէն ու կսկծէն տառապեալ կերպարանքը դիտեց, ետքը մօտենալով, իր տաքարին եւ կենդանի ձեռքն անոր մեռելի պէս պաղ ձեռքերը բռնելով, կամացուկ մ'ականջէն վար ըսաւ. «Մայր, չենրիկոսդ կենդանի է»,:

Աս խօսքերուն վրայ կարծես թէ քարէ արձանին վրայ ելեկտրական կայծով մը յանկարծ ջերմութիւն ու շարժում եկաւ, այտերը կարմրեցան, աչքերը նորէն փայլունութիւն ստացան, եւ մունջ լուծիւնն աւրելով եւ զերիտասարդը ճանչնալով գոչեց. «Ո՛ր, ո՛ր»,: Ետքը վրան մարեղիք գալով ամոռին վրան ինկաւ, եւ եթէ Ռոպերթ իր հզօր բազուկներովը չի բռնէր կարծր գետնին վրան պիտի լինար:

Երիտասարդը շփոթեցաւ մնաց. մարդն օգնութեան կարօտ էր, Ռոպերթ դրսէն մարդ կանչելու չէր համարձակեր, որովհետեւ բանը երեւան հասնելէն աւելի կը վախնար քան թէ մահուընէ: Չորս կողմը նայելով սեղանին վրայ գաւաթով ջուր տեսաւ, յափըտակեց եւ քանի մը կաթիլ անոր երեսը զարնելով արթնցուց. եւ երբ Վերադարձային խեղճ գլուխն եկաւ Ռոպերթ զինքը իր որդւոյն կենացն եւ իրեն համար ազնիւ եղած իրաց վրայ երդուընց ու քիչ մը քաջալերուի:

Վերադարձաւ իբր թէ երազէ մ'արթննալով, կ'ըսէր. «Ուրեմն Աստուած իմ սիրելի դաւակս պահպանեց է: Ռոպերթ, ե՛լ շարժէ. ե՛լ երթանք»,: Վերադարձաւ աս խօսքերն ըսելով վազեց իր երկայն զգեստը ծալեց, եւ ծրար մ'ըրաւ եւ պանդխտի գաւազանն առաւ, հոն հիւրանոցն եղած լայն գլխարկներէն մէկը գլուխն անցուց, վազելով կ'երթար եւ Ռոպերթն ալ կը ստիպէր որ ետեւէն գայ:

Երիտասարդը մեծ աշխատութեամբ հազիւ կըրցաւ բռնել զՎերադարձ, որ մայրական սէրէն դրդեալ անանկ չաճապարէ. եւ զինքն համոզուց որ իրը երեւան ելէ նէ Վայսեր բարկութիւնը վրան կը հասնի եւ բոլոր յոյսը կ'ոչնչացնէ. անոր համար «պէտք

է», կ'ըսէր. «Մեծ հանդարտութեամբ ու խոհեմութեամբ գործքի ձեռք զարնել»,: Վերադարձաւ իսկզբան երիտասարդին խօսքերուն չէր թափանցեր, բայց բիւր գրգռեալութեան սեւ ամպերով մթացած միտքն յանկարծ արթննալով, գլուխը ցնցեց որով երիտասարդին ըսել կ'ուզէր թէ իրեն խօսքերն իմացած եւ անոնց իրաւացի ըլլալուն վրայ համոզուած է, եւ զինքը խցին մէկ անկիւնը քաշելով, որովհետեւ հիմայ գրեթէ ոտնաձայնէն իսկ կը վախնար, Ռոպերթէն կը պահանջէր որ իրեն ամէն բան մանրամասն պատմէ, թէ ինչ առթիւ չենրիկոսը գտաւ, եւ թէ ինչպէս աս գեղեցիկ զգեստներն ստացաւ եւ թէ թիկնոցին վրայ կրած զինանշաններն որոն են:

Ռոպերթ Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալով որ Վերադարձային միտքը լուսաւորեց ամէն բան մանրամասն պարագաներով պատմեց, եւ երբ ըսաւ թէ ինք եկած է որպէս զինքն իբր դայեակ չենրիկոսին քովը տանի, Վերադարձաւ Աստուծոյ աս մեծ շնորհացը վրայ սրտանց շարժելով, ծոնը դրաւ եւ փոքր աղօթքով Աստուծոյ սրտանց շնորհակալ եղաւ:

«Բայց քու անունդ ու վիճակդ», կ'ըսէր Ռոպերթ. «Թէ չեղմնստ դքսին եւ թէ անոր Վէնտէլա ամուսնոյն անծանօթ պիտի մնան. Բաւական չ'քեզի երբոր պղտիկ չենրիկոսդ գիշեր ցորեկ քու հսկողութեանդ եւ քու խնամոցդ տակն է. դուն չեղմնստին ձեռացը տակ ամէն տեսակ վտանգներէն ազատ կ'ապրիս, եւ ես յետ ժամանակաց քու ամուսինդ եւ իմ երկրորդ հայրս Հովսեփուրդ կոմսը փնտռելու կ'ելեմ»,:

Վերադարձաւ երիտասարդին խօսքերն ուրախութեամբ եւ թեթեւ լացքով մտիկ կ'ընէր, եւ անոր յատակագիծը կը գովէր, եւ հաստատուն կը հաստատ որ աս խորհուրդներն անոր ազդողն Աստուած է: Աս խօսակցութեանց ատենը ձիերն հանգած ըլլալով, քանի մը ժամու մէջ կուսանք աս հիւանդ կնոջ՝ որ հիմակ առողջացած էր՝ վերջին բարեւը տալու համար մինչեւ դուռ ընկերակից կ'ըլլային: Ամէնքն ալ կ'ուրախանային որ աս խեղճը, որ մինչեւ հիմայ հեծելէն, լալէն զատ բան մը չէր ընէր, հիմակ ուրախ զուարթ էր. միայն Վայսեր դուստրը խիստ կու լար. Վերադարձաւ անոր խնամոցը շնորհակալ ըլլալէն ետքը բարեսիրտ աղջկան խոստացաւ որ երբեմն երբեմն անոր այցելութիւն ընելու պատիւ կ'ունենայ:

Ի սկզբան Ռոպերթ Վերադարձային նստած ձիոյն սանձը բռնած կը քաշէր, իբր թէ Վերադարձաւ ձիավարութիւն չգիտնայ. բայց ընդ կուսանաց աչաց տեսութեանէն հեռանալը, սանձը անոր ձեռքն յանձնեց: Վերադարձաւ սէգ անասնոյն սանձը բռնեց, մտրակն իջեցուց, Ռոպերթ եւ ինք չէ թէ կը ձիավարէին այլ կը թռչէին:

Կրնանք ըսել որ չկայ վաճառական մ'որ, գանձերով լեցուած նաւուն հասնելու պնդալի փափագանք սպասէ, որչափ Վէնտէլա գոթացի պատուհանին առջին կեցած անհամբերութեամբ դայեկին

գալուն կը սպասէր, որպէս զի խեղճ Գտեալը, որ իր փափուկ անկողնոյն վըայ կը գալարէր եւ խիստ կու լար, հանգչի:

Այնքապէս տան հաղարապետը կոմսուհւոյն իմացուց որ Ռոպէրթ սպասուած դպեկին հետ մէկ տեղ հասած է. եւ կոմսուհին ուղեց որ անմիջապէս իրեն բերուի:

Այնքապէս Էկիսհայմին ամրոցը մրտածին պէս, ընչուհն ու իր ձագը տեսաւ որ հոն բակին մէջ կերած խմած կը պտրտէին, աս տեսած ատենն ուրախութեան աղաղակ մը հանեց: Բայց Ռոպէրթ ձեռնամած կ'աղաչէր որ զգոյշ կենայ, բան չյայտնէ, «Վասն զի», կ'ըսէր «տղուն երջանկութիւնն ու դժբախտութիւնը քու վարմունքէդ կ'ախում ունի»:

Այնքապէս սրտանց Աստուծոյ վստահանալով կ'աղօթէր որ իրեն քաջալերութիւն տայ, եւ աս գործողութեամբ սանդուխներէն վեր ելաւ եւ Հելմոնտ դքսին ամուսնոյն առջեւը ներկայացաւ:

Աս խոհեմ եւ արիւնական տիկինը զԱյնքապէս մեծ մարդասիրութեամբ ընդունեցաւ: «Գալուստդ Աստուած օրհնէ խաթուն», ըսաւ տիկինը ձեռքն երկնցնելով, եւ երբ Այնքապէս խորին յարգութեամբ ծնելով եւ անոր ձեռքն առնելով շրթանցը տարաւ, Վէնտէլա՝ իր տունն իբր գայեակ եկող անձի մը վըայ այսչափ քաղաքավարական արժանապատուութիւն տեսնելով զարմացաւ մնաց:

«Կուն, բարի տիկին, բարձրաստիճանի մէկը պիտի ըլլաս», ըսաւ խոհեմ Վէնտէլա. «Ռոպէրթ քու վրադ իմ հաղարապետիս պատմեց թէ՛ քու ուստի գալդ եւ ո՛վ ըլլալդ յայտնի չըլլայ. եւ որովհետեւ դուն աս բանս ծածկելու համար անշուշտ պատճառ ունեցած պիտի ըլլաս, անոր համար ես ալ չեմ ուղեր քննել: Այնքապէս քու վըայ սրբոյ մը բարեպաշտութիւն կ'երեւայ. աչքերդ ինծի անանկ մաքուր, եւ անանկ առանց խաբէութեան կ'երեւան, որ նոյն իսկ հրեշտակի մ'աչքը ասկէ տարբեր չեմ կրնար երեւակայել: Դուն շատ լացած եւ շատ բան կրած պիտի ըլլաս, կերպարանքդ աս բանիս վկայ է, եւ անշուշտ ասոր պատճառ եղողներն անպիտան եւ անխիղճ մարդիկ եղած պիտ'որ ըլլան: Իմ ամրոցս զքեզ հալածողներուն դէմ անպատանարան մըն է, հիմայ դուն ինծի հետ եկուր, Գտեալ տղուն երթանք, զոր ես քեզի յանուն Յիսուսի կը յանձնեմ, որպէս զի Աստուած անոր առողջութիւն պարգեւէ»:

Այնքապէս այսպիսի մարդասէր ընդունելութեան վըայ շարժած եւ արտաքոյ կարգի ուրախացած, Վէնտէլային ձեռքը բռնած կու լար, եւ շատ անգամ զանի կը պագնէր: Այսպիսի մեծ երջանկութեան զգածմամբ գրեթէ գիտովցած Վէնտէլային հետ կից խուցը կը մտնէր. Հենրիկոսն, որուն անունն ինչ ըլլալը ոչ ոք գիտէր, աս խցին մէջ կը հանգչէր եւ կը տառապէր:

«Հիմայ հոս հանգչէ», կը փսփսար պահապան հրեշտակն տառապելոյն ականջէն վար: Այնքապէս

մեծ զուարթութեամբ ոսկեղօծ որրոցին մտնեցաւ որուն մէջ Գտեալը թագաւորի զաւկի պէս պառկած էր, եւ անմիջապէս տղան դուրս հանեց, թեւերուն մէջն առաւ, պագաւ, կրծոցը վրան գրաւ մէջ մ'ալ ամենուն զարմացմամբ տղան լալէն դադրեցաւ, ծիծաղելով մօրն երեսը կը նայէր: Ասով ամրոցին մէջ ամենուն սիրտը հանգարտեցաւ:

Այնքապէս եղած դէպքին վըայ խիստ զարմացաւ եւ ուրախութեամբ զԱյնքապէս գրկեց, եւ իր գոհութիւնը ցուցնելով, առանց մտքէն անցնելու որ Այնքապէս Գտեալ մանկան մարմնաւոր մայրն է, թողուց սենեակն ու գնաց:

Այնքապէս երբ խցին մէջ առանձին մնաց, տղան վեր վերցրնելով Շնորհաց Աստուածամօր ընծայեց, եւ իրեն եղած շնորհաց վրան սրտանց շնորհակալ եղաւ:

Պիտ'որ շարունակուի:

ԱՅԲԱՐՔԱԳՐԱԿԱՆ

Թեփոյից քաղքին քաղցիքները:

Աս հռչակաւոր բաղանեայ տեղը Բահմիայի Լայդմերից գաւառին մէջ, Բրակայէն 12 ժամ հեռու է եւ քաղաքը ժայռաւոր բլրոց մէջ եւ Էրց լեռանց հարաւային կողմը դաշտի մը վրան շինուած շատ աղւոր դիրքով, անկանոնաւոր քառակուսի ձեւ մ'ունի: Աս տեղս շատ հաճոյարար եւ գեղեցիկ շէնքերով տեղ մըն է, որուն մէջ շատ շքեղ հրապարակներ, փառաւոր շէնքեր կան եւ ի մասնաւորի Գլարեան իշխանական ամարանոցը թատրոնովն ու պարտիզովն շատ սիրուն է. կան նաեւ սրանշէի եկեղեցիներ, եւ քաղքին կառավարութեանց վերաբերեալ հասարակաց շէնքեր: Բնակչաց թիւը 4000 է. եւ բաղանեայ համար ամէն տարի եկող բաղանութեան շատ աղէկ կը վատորկին: Քաղքին մէջ 84 հատ բաղանիք կան, որոնց ջրերը բոլոր հանքային աղբերաց ջրեր են: Աս աղբերներն աղիւքան աղի ջրոց կը վերաբերին, եւ ջրերին անդոյն, ակնվանոց պէս յոտակ եւ քիչ մ'աղային եւ քիչ մ'ալ թթուիկ են, բարեխառնութիւնն Ռէնովերին 20—38 աստիճան է: Թեփոյի ջրերը յօգաւարութեանց, անդամաց բռնուած ըլլալու, մարթոյն դուրս տալուն, հինցած ուռեցքներու եւ այլն, ի մասնաւորի օգտակար են: Աս բաղանեայ մէջ սրչափ որ տաք ջուր կ'առնուի՝ այնչափ ալ աղբեցութիւնն ապահով է: Խմելու համար միայն մէկ աղբիւր ունի որ Հիւանգանոյի պարտեզ բուսածին մէջն է, բայց 1834էն ի վեր ուրիշ հանքային ջրեր խմելու մասնաւոր տեղ չենուած ըլլալուն համար առջինը թող տրուած է: Բաղանեայ համար ամէնէն շատ յաճախուած ամիսները Յուլիս եւ Ագոստոս ամիսներն են: Թեփոյի մէջ ապրիլը առաջին հանդարտ եւ հաճոյարար է: Բաղնիք ընողներուն ընդհանուր ժողովատեղին կէս օրէն յառաջ իշխանական պարտեզն է, ուր 500 քայլ երկայն ծառաւընց տակ կը պարտին: Այս օրէն ետքը քաղքին բոլորովը նկարայ արժանի լեռնավայրները կ'երթան:

Բ Ա Ր Ե Վ Ե Ն Գ Ա Ն

Ս Ե Ղ Ա Ն Ի Ե Ր Գ

1) Չէ՞ն օ-րերս մեղ օր խըն-դու-թեան օ՛ն ե-կէք մենք մի-ա-րան, Երբ

օ՛ն ե-կէք մենք

ար-դէն ենք բազմած սե-ղան Եր-գենք զարնենք նուա-գա-րան Կաղ-մենք եր-գոց ժո-ղով սի-

Եր-գենք զար-նենք նուա-գա-րան Կաղ-

րուն նուա-գենք գի-նիս այս պաղ-պա-ջուն Տես սի-րուն սա փրը-փուր, Ը՛ն-կեր գուն

մենք եր-գոց ժո-ղով սի-րուն, նուա-գենք գի-նիս այս պաղ պա-ջուն, Տես սի-րուն սա փրը-փուր

ալ լե-ցուր լե-ցուր լե-ցուր

2) Ա՛ռ, բարձրացուր գինւոյդ բաժակ,
Ահա իմն ալ բարեկամ.
Ջարնենք բաժակ տանք երկար կեանք
Սեղանակցացս հաղար ամ:
Ջըւարթութիւն աս կը բերէ.
Գինիս արխրած ոգիներէ
Մարդիկ կ'ընէ զըւարթ:
Ա՛ղէ ընկեր խմէ արդ:

3) Տեսա՞ր ուրեմն, խնտուներես
Թախծութենէդ եղար արդ.
Գինիս կ'ընէ ուր ասպարէզ
Խորախտութեանց կ'ըլլայ զարդ:

Հապա մանուկ լեցուր նորէն
Սեղանակցացս համօրէն.
Արդ փայլէ է խընդալ.
Ընկեր պարպէ մէյ մ'ալ:

ԲՆԱԳԱՏՄԱՆ

ԶԱՐԽԱՆՆԵՐԻ ՔԱՐԺԱՆԵՐՆ ՄԻՋՆՈՑ

(Հարուստագործի տես թիւ 1)

Մրջիւններուն իրենք զիրենք իրարու իմացընելու եղանակը միայն վտանգէ զգուշացընելու համար չէ, հապա բովանդակ իրենց շէնքերուն տնտեսութեանը. իրենց ձագերը խնամելուն, կերակուր դրտնելուն, հասարակաց թշնամուղ դէմ՝ զօրութիւննին միացընելու, եւ մէկ խօսքով ըսելու համար իրենց բոլոր կենաց ընթացքին ու կենցաղավարութեանը վրայ տարածուած է: Երբ որ միջնոց բռնի մը վրատակները խուցի մը մէջ ժողովելու ըլլաս, անոնց խօսեցնուն ու իրենց միտքն իրարու հաղորդելուն յայտնի ցոյցը կը տեսնես: Մրջիւնները կը սկսին հազար ու մէկ ծամբաներ փնտռել. ամէն մէկն յարմար ծամբայ գտնելու կ'աշխատի. կը տեսնես որ իրարու կը հանդիպին, ամէն կողմ կ'երթան ու կու գան, ու աս կերպով այնչափ ատեն կը թափառին մինչեւ աս աւերակները ժողովելու յարմար տեղ մը գտնեն: Մրջնոյն մէկը գետնին յատակին վրայ պղտիկ խողով մը գտնելուն պէս իր ընկերներուն կը դառնայ, փողուկները մէկ կերպով մը շարժելով անոնց կ'իմացընէ թէ ինչ ծամբով ան խողովին կրնան երթալ. երբեմն նոյն տեղը երթալու համար ինքն ալ անոնց կ'ընկերանայ. ասոնք մէյ մը երթալէն ետքը ուրիշներուն առաջնորդ կ'ըլլան, մինչեւ որ ամէնքը երթալու ծամբան սորվին: — Նաեւ ստոյգ բան է, որ պարէն եղած տեղոյ, կամ գտնուած կերակրոյ վրայ իրարու տեղեկութիւն կու տան: Քրանգլին աս բանիս վրայ հետեւեալ զննութիւնը կը գրէ: «Երբ որ հաւանական կարծեցի կ'ըսէ, որ աս փոքրիկ արարածները իրենց միտքը կամ բաղձանքները իրարու իմացընելու միջոց մը ունենան, քանի մը փորձեր ըրի. եւ ամէնն ալ իմ կարծիքս բոլորովին հաստատեցին, բայց աս փորձերէն մանաւանդ մէկը մեկաշնորէն աւելի ինծի հաստատուն ու որոշիչ կ'ընեալ: Մէկ պղտիկ հողէ աման մ'առի, մէջը շարաք (շէրօ) լեցընելով փոքրիկ խցի մը մէջ դրի, որուն մէջ խել մը մրջիւններ ժողոված էին ասոնք շուտով մը քաղցր շարաքը սկսան ուտել: Աս տեսնելով ամանը թութուեցի եւ մրջիւնները ամանէն դուրս հանեցի ու ամանն առի առաստաղին վրան եղած դամէ մը կախեցի. բայց ըստ պատահման ամանին մէջը մէկ մըրջիւն մը մնացած է եղեր: Աս մրջիւնը իր ուտելը շարունակեց, աղէկ մը կշտանալէն ետքը դուրս ելլել ուղեց, բայց խել մ'առնէն չկրնալով ծամբայ գտնել՝ չկրցաւ, վերջապէս շատ աշխատելէն ետքը ծամբայ գտաւ, այս ինքն ամանը կախած դերձանիս վրայէն առաստաղն ելաւ, ու անկից պատին վրայէն վար ինչաւ: Ասիկայ իր ընկերներուն երթալէն ետքը նորէն ետ դարձաւ, ու պատին վրայէն վեր ելլելով

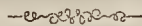
առաստաղին վրայէն դերձանէն ամանին մէջ մտաւ ու սկսաւ ուտել: Մէյ մ'ալ կէս ժամ ետքը տեսնեմ որ մրջիւններու բազմութիւն մը պատէն առաստաղ ելան, ու դերձանին վրայէն իջան, շարաքը կերան մինչեւ որ լմնցուցին: Դերձանին վրան տեսնելու բան էր. բազմութիւն մը մէկ կողմէն վար կ'իջնար, ուրիշ բազմութիւն մը վեր կ'ելլէր: Աս դէպքիս մէջ մրջիւնները կրնան հոտէն ալ այսպէս քաղցր բանին ուր ըլլալն իմացած ըլլալ. բայց դիտուած են անանկ դէպքեր ալ, որոնց մէջ մրջիւնները իրարու տեղեկութիւն տուած են: Պրէտի մէկ օրինակ մը կը բերէ, որ աւելի երկրորդ կարծեաց հաստատութիւն մը տալուն հոս տեղս կը բերենք: Պարտէզին մը մէջ մրջիւններու բոյն մը կար. ասոնք անգամ մը տանը մէջ պղտիկ տեղոյ կամ փակարանի մէջ, որ կանգուններով պատէն հեռու էր, շաքարով եփուած պտուղ գտան. անմիջապէս առանց ընդհատութեան ետեւէ ետեւ հոն վաղցցին, մինչեւ որ բոլոր բոյնը մրջիւններէ պարպուեցաւ: Պէտք է որ քանի մը մըրջիւններ աս անուշեղէնի համարը գտած ու մէկաշնորէն իմացուցած ըլլային, ինչու որ զարմանալի բան էր տեսնելը, որ ամէնն ալ մի եւ նոյն ծամբէ կ'երթային առանց եւ ոչ մէկ մատ մը խոտորելու, թէ պէտեւ երկու խուցէ անցնիլ պէտք էր. ոչ գետնին ծակախիբը եւ ոչ խորտուբորտութիւնը կամ արգելքները կրցան զանոնք իրենց ծամբէն խոտորցընել. կամ ուրիշ ծամբայ մը բռնել տալ: Ինչպէս յայտնի է մրջիւններուն աս դէպքիս մէջ մի եւ նոյն հետքին ետեւէն երթալը յայտնի ցոյց է թէ նշան մը կամ հոտ մը թող տուած էին, որմէ ետեւէն եկողները ծամբան կը ճանչնային:

Աս կարծիքն անով ալ աւելի հաստատութիւն կ'ընդունի, որ շատ անգամ մրջնոց բոյնէն սկսեալ դէպ ի զանազան կողմեր բացուած ծամբաներ դիտուած են, որոնց վրայէն միայն կը քալեն, եւ ասով քիչ ժամանակուան մէջ կը հարթեն ու կը շիտակեցընեն: Սաստիկ զգուշութեամբ աս ծամբուն վրայէն փայտի կտորուանքներն ու տերեւները կը մաքրեն. ու նոյն իսկ ըստ պատահման վրան բուսած խոտերն ալ կը կտրեն մէկ դի կը հանեն: Արդ՝ աս կողմանէ մրջիւնները նապաստակներու, այծերու, ոչխարներու եւ ուրիշ բարձրագոյն աստիճանի չորքոտանիներու հետ նմանութիւն մ'ունին, որոնք բնական համեմատութեամբ մէկ սովորած ու կոխուած ծամբէն կ'երթան, թէեւ իրենց ապահովութեանը համար ուրիշ ծամբէ մը երթալ ալ հարկ ըլլայ: Մրջիւններն իրենց աս ծամբաները սաստիկ մեծ աշխատութեամբ կը փորեն ու կը շիտակցընեն: Այրեցած գօտեղն տակ եղած անտառի մը մէջ գլխաւորաբար ասանկ զարմանալի ծամբաներ շատ անգամ ծամբորդներու աչքին պատահած են որոնք ամենայն ուղղութեամբ շինուած կ'ըլլան, ու անոնց վրայ միշտ մեծ մեծ մըրջիւններու գնդեր կը գտնուին, որոնցմէ ոմանք իրենց պաշարը ժողովելու համար յառաջ կ'երթան, ոմանք

տերեւներ առած ետ կը դառնան. եւ աս տերեւները շատ անգամ իրենց մարմնէն աւելի մեծ կ'ըլլան:

Իմացողական զօրութիւնն եւ սրամտութիւնը, որոնք միջնոց ամէն գործքերուն մէջ թէ առանձին եւ թէ միաբան ու ընկերութեամբ գործած ատեն նին կ'երեւան, անանկ զարմանալի են, որ Մահեւտականները արքայութեան մէջ աս անասնիկին համար տեղ մը պատրաստուած կը համարին: Թէվնոյնի ըսածին նայելով Սողոմոնին միջինը արքայութիւն գացած կը համարին. ինչու որ Մոսլէմ (Սէլիմին) աւանդութեանցը մէջ կը պատմուի, թէ բոլոր կենդանիները Սողոմոնին ընծաներ բերեր են. ասոնց մէջ մըրջինը մարախ մը բերեր, ու ամէն կենդանիներէն աւելի հաճելի եղեր է իրմէ աւելի մեծ կենդանի մը բերելուն: Աս աւանդութիւնը միջնոց բնութեանը գոնէ շատ յարմար է. վասն զի անոր պզտիկութեանը ու համեմատութեամբ ունեցած մեծ զօրութեան չափը մարդուս առջեւ կը նկարագրէ: Զօրութեանց համեմատութեան նայելով Խզիպտոսի բրգուները մըրջինի բլրակին հետ համեմատելով ոչինչ են. միջնոց մէկ մարախ մը տանիլը ըստ ամենայնի աղու մը, փիկ մը վերցնել տանելուն կը նմանի:

Պէտքը շարունակուի:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ԱՐՈՒՆՍՏԻՅ

Ճարտարախօսութեան վրայ:

Ճարտարախօսութեան արուեստը մեր գաղափարներն այնպիսի եղանակաւ ճառել կամ բացատրել կը սորվեցնէ, որ աւել կարող կ'ըլլանք ուրիշները կամ գրով եւ կամ բերնով հաճեցնել, շարժել ու համոզել:

Ճառի մը գլխաւոր մասերը հինգ հատեւեաններն են. Յառաջաբան, Պատմութիւն, Յուշում, Յրում կամ Մերժումն եւ Վերջաբան:

Երաժշտիկ մէջ, կը ջանացուի ունկնդիրները տեղւոյն, անձանց եւ ուրիշ մասնական պարագաներուն ստորագրութեամբ բուն նիւթին պատրաստել: Պարտաւերջ՝ ճառելու բուն նիւթը կը ստորագրէ. աս ստորագրութիւնը կամ պատմութիւնը պէտք է յստակ, առանց միօրինականութեան, ճշմարիտ կամ ճշմարտամաս ըլլալ: Ճառին երրորդ մասին մէջ շարունակները՝ ճառուած նիւթին վրայ, համոզիչ եղանակաւ մը պէտք են կարգաւ դրուիլ. չորրորդ մասին մէջ հակառակ կողման հիմար կամ առարկութիւնները կը շարունակուի: Աս յորումը պէտք է կենդանի ու զորաւոր եղանակաւ ըլլալ: Վերջին մասին՝ այս ինքն Վերջաբան մէջ ըստաճները համառօտ եղանակաւ կը կրկնուին, ու մասնաւորապէս կը ջանացուի ունկնդրաց օրախն վրայ ազդելու, զիրենք պաշտպանած նիւթին համոզելու կամ ձգելու համար:

Բայ ճարտարախօս ըլլալու համար պէտք է՝ իր առարկան կամ նիւթն աղէկ ու պատշաճ եղանակաւ կարգաւորել ու ամէն բան իր որոշեալ տեղը դնել գիտնալ. եւ պէտք է միանգամայն երեւակայութիւն ու աղէկ յիշողութիւն ունենալ, աւելն բան յարմար ժամանակին ու որոշեալ պայծառութեամբ ի լոյս ընծայելու համար. պէտք է նաեւ աղէկ արտաբերութիւն ունենալու փոյթ տանիլ, ու բառերը սեպհական բացատրութեամբ ու պատշաճ ազդուութեամբ յայտնել: Առանց աս յատկութիւններու ճարտարախօս մը չի կրնար իր ունկնդրաց վրայ տպաւորութիւն մ'ընել:

Տրամաբանութեան վրայ:

Տրամաբանութիւնը կամ Լոգիկա՝ Լոգիկա կը սորվեցնէ ուղիղ խորհիլ ու դատաստան ընել. զանազան առարկաներու վրայ խորհած ատեննիս մեր մտացը կ'առաջնորդէ թէ ինք զինքնիս կրթելու ու թէ ուրիշները սորվեցնելու: Տրամաբանութեամբ կարող կ'ըլլանք ամէն բան ըստ պատշաճի որոշել ու բաժանել, եւ ուղիղ դատաստան կտրել ու անխալ հետեւութիւն յառաջ բերել:

Տրամաբանութիւնը նաեւ մեր մտածութիւնները պատշաճ եղանակաւ իրարու հետ կապել ու զանազան յայտնել կը սորվեցնէ: Ամէն տեսակ ուսմանց ու գիտութեանց մէջ ինքն է մեր առաջնորդը, որովհետեւ ճշմարտութիւնը քննելու կանոնները եւ իր գաղափարները կարգաւորելու եւ ըստ պատշաճի հաղորդելու արուեստը՝ ամենուն մէջն ալ միշտ նոյն է:

Աստուածաբանութեան վրայ:

Աստուածաբանութիւնն ան գիտութիւնն է. որն որ զմեզ Աստուծոյ եւ իրմով յայտնուած կրօնին վրայ տեղեակ կ'ընէ: Աս սուրբ գիտութեան ուսումը եկեղեցականաց անհրաժեշտ հարկաւոր է:

Կը բաժնուի 1, Գրական Աստուածաբանութիւն, որն որ կը ճառէ հաւատոյ վարդապետութեանց վրայ, ինչպէս որ սուրբ գրքին մէջ բովանդակուած ու եկեղեցոյ վարդապետներէն ու սիւնհոգոմներէն մեկնուած են: 2, Բարոյական Աստուածաբանութիւն, որն որ աստուածային բարոյական կանոնաց, առարկանութեանց ու մարութեանց վրայ կը ճառէ: 3, Գաղափարական Աստուածաբանութիւն, որն որ հաւատոյ հիմնական վարդապետութիւններէն՝ աստուածային բաներու վրայ նոր հետեւութիւններ յառաջ կը բերէ:

Աստուածաբանական տեղիք ան աղբիւրներն են, որոնցմէ Աստուածաբանութիւնն իր ցուցումները կ'առնու, որ են Ս. Գիրքը, Աւանդութիւն, Սիւնհոգոմներ, Սրբոց հարց գործքերն ու պատմութեան վկայութիւնը եւ այլն:

Իրաւագիտութեան վրայ:

Իրաւագիտութիւնն օրինաց գիտութեան կամ ծանօթութեան հետ կը զբաղի, որուն գործքն է, ամէն քաղաքական ընկերութեանց արդամներուն իրաւունք ստանալ տալ: Արդարեւ իրաւաբանչիւրոց իրենք տալու հաստատուն կամաց վրայ, կը կայանայ, որուն մէջ կ'իմացուի չէ թէ միայն ինչք, իրաւունք ու պարտք, այլ նաեւ վարձքն ու պատիժը:

Բնական օրէնքն ամէն դրական օրինաց հիմն է. աս օրէնքն ալ երկուք է, կամ Բնական օրէնքն, որն որ առանձնականաց իրաւանց ու պարտոց վրայ կը ճառէ, եւ կամ Կրօնական օրէնքն, որն որ աղգաց իրարու հետ ունեցած իրաւանց ու պարտոց վրայ կը խօսի, իրեւ բարոյական անձինք համարելով: Առանձնական օրէնքն ալ իրաւագիտութեան մը քաղաքացեաց ունեցած իրաւունքներն ու պարտաւորութիւնները: Որովհետեւ օրէնքն ալ օրէնքն ու յանցանք համար դրուած օրէնքը, տեղութեան օրինաց գէժ գործուած պլելավլ յանցանքները պատժելու վրայ կը ճառէ:

Իրաւանց ուսումը չէ թէ միայն անոնց հարկաւոր է, ուրնք իրենք զիրենք փաստաբանութեան կամ դատաւորութեան նուիրած են, հապա նաեւ անոնց, որոնք տեղութեան բարձրագոյն պաշտօնի կամ ծառայութեան մէջ մտնելու ետեւէ են. որովհետեւ իրաւունք գիտցողներուն, ուրիշ գիտութիւններն են թէ պարտելով, աւելի աւաւելութիւն կը արուի: Գարձեալ այսպիսի ծանրաշիջու ու մեծապէս հարկաւոր ուսման պարապօղները՝ այնչափ աւելի նախաձեռար ըլլալու արժանի կ'ըլլան, որչափ որ, բնական ու դրական գիտութիւն ունեցող անձանց հարկաւորութիւնը կ'աւելնայ:

Բժշկական գիտութեան վրայ:

Բժշկական գիտութիւնը՝ առողջութիւնը պահպանելու ու հիւանդութիւնը բժշկելու միջոցներ կը սորվեցնէ: Աս գի-

տուրիւնը՝ հազարաւոր տարիներով առողջ ու հիւանդ մարմիններու վրայ եղած քննութեանց ու անբաւ փորձերու արդարեւ է, եւ այլապէս հաւասարակշիւութիւնը տեղը բերելու համար, տնկոց, հանքերու ու կենդանեաց բնական զօրութիւնները գործածելէն յառաջ եկած արդիւնքն է: Եւ հարկ էր ալ նախ եւ յառաջ Անդամահատութեան կամ Անդամահանութեան, Տնկաբանութեան, Քիմիայի, Բնագիտութեան ճիշդերուն մէջ ընդարձակ գիւտեր ըլլային, որպէս զի աս գիտութիւնն ան բարձրագոյն աստիճանին հասնէր, որուն մէջ հիմա կը գտնուի:

Բժշկական գիտութիւնն ըստ հասարակ բաժանման հինգ հետեւեալ ճիւղերու կը բաժնուի. 1. Բարեգիտութիւն (Physiologie, գործարանաւոր մարմնոց կազմութեան գիտութիւն). 2. Ախտաբանութիւն (Pathologie). 3. Նշանաճառութիւն (հիւանդութեանց, Séméiologie). 4. Առողջութեան կանոնք կամ ուսումնաւորութեան (Hygiène). 5. Դարմանագիտութիւն (Thérapeutique).

Բարեգիտութիւնը մարդկային մարմնոյն կազմութեան ու անոր առանձին մասերուն վրայ կը ծառէ, որոնք անոթաշնչութեամբ (Anatomie) մերձաւորապէս կը զննուին ու կը սահմանուին: Բարեգիտութիւնը կը սորվեցնէ, թէ յորում կը կայանայ կենդանի ու առողջութիւնը, եւ մեր մարմնոյն բոլոր մատակարարութեան (Economie) վրայ մեկնութիւն կու տայ:

Ախտաբանութիւնը հիւանդութեանց վրայ կը ծառէ, որոնց ենթակայ է մարդկային մարմնը, եւ անոնց զանազանիչ նշաններուն, պատճառներուն ու ազդեցութեանց վրայ կը խօսի:

Նշանաբանութիւնը կը սորվեցնէ այլեւայլ հիւանդութեանց նշանները ինչպէս նաեւ առողջութեան նշաններն ու զիյլ ճանչնալ, անոնց վրայ դատաստան ընել, ու օգուտ հանել:

Առողջութեան ուսումնաւորութեան ու զանիկայ պահպանելու միջոցներուն վրայ կը ծառէ:

Դարմանագիտութիւնը կը ծառէ, զեղերը պատրաստելու ու հիւանդութեանց ժամանակ նոյնները գործածելու վրայ: Ասոր տակ կ'երթայ Դեղագործութիւն (Pharmacie) ու Վիրաբուժութիւնը (Chirurgie):

Բժշկական արուեստը այնչափ ընդարձակ գիտութիւն կամ ծանօթութիւն, այնչափ այլեւայլ ուսում, այնչափ երկայնաժամանակեան փորձ ու այնչափ տաժանալի աշխատութիւն կը պահանջէ, որ անոնց յարգը ոչ ոք կրնայ ըստ բաւականին ճանչնալ ու անոնց վրայ վարմանալ, բայց եթէ անոնք որոնք աս բաներս յաջողութեամբ ի գործ կը դնեն ու անոնցմով մարդկային ազգին բարեբարները կ'ըլան:

ՄԱՆՐԱՆՈՒՐԷ ԵՒ ԶՈՒՍՐԺԱՆԻՔ

Սուր յիշողութիւն մը:

Թոսկանայի մեծ դքսութեան գրապետը Մալիապեքի, 1633ին Ֆիորենցայի մէջ ծնաւ: Իր ծնողքն անանկ աղքատ էին՝ որ զինքը բանջարավաճառի մը քով գետեղելուն համար իրենք զիրենք երջանիկ կը համարէին: Տղան հոս առջի անգամ առիթ ունեցաւ ձեռքը զիրք առնելու, որ ուրիշ բան չէր՝ բայց եթէ ծախսած բաները փաթտելու ծառայեցնելու հին գիրք մը: Թէեւ ինքը դեռ եւ ոչ կարգաւորեալ կարգալ գիտէր բայց զիսէ ի գլուխ նոյնը կարգաց: Երբ դրացի դրամաճառ մը զսօսի տեսաւ՝ զինքը քովն առաւ: Մալիապեքի քիչ աւանանաւ մէջ կարգալ սորվեցաւ, եւ ընթերցասիրութիւնը վրան տիրող ախտ մ'եղաւ: Ամէն ձեռքն ինկած գիրքը կը կարդար, եւ չէ թէ միայն անոր իմաստը միտքը կը պահէր՝ այլ նաեւ եթէ որ առանձինն մտադրութեան բան մըն էր, ոճն ալ ծըշդիւ կը յիշէր: Օր մը մարդուն մէկն ասոր յիշողութիւնը փորձելու համար ձեռքը ձեռագիր մը տուաւ, զոր տպել տալու միտք ունէր: Զեռագիրն ետ ընդունելէն քիչ ատեն ետքը նոյն մարդը նորէն Մալիապեքիին գալով անանկ ձեռացուց՝ որ ձեռագիրը կորսնցուցած է, եւ կը հարցնէր իրեն թէ արդեօք մէջը գրուածը կը յիշէ: Մալիապեքի նստեցաւ, եւ առանց բառ

մը դուրս թող տարու, առանց եւ ոչ ուղղադրութիւնը փոխելու՝ զիսէ ի գլուխ նորէն գրեց եւ մարդուն ձեռքը տուաւ: Նիւթի մը վրայ բան մը գրել ուղղող ամէն գիտուններն անոր խորհուրդը կը հարցնէին: Երբ որ, օրինակի համար քահանայ մը սրբոյ մը վարքը կ'ուզէր նկարագրել՝ կու գար ասոր հարցնելու թէ ո՞ր եւ ինչ գրքի մէջ ասանկ բան մը կայ: Մալիապեքի չէ թէ միայն գրքերն ու տեղերը կը զրուցէր, այլ նաեւ նոյն գրքերու մէջ ինչպէս գրուած ըլլալն ալ կարգաւ բառ առ բառ բերնուց կը պատմէր:

Ծեր մարդ մը:

Օր մը մերենայի մը վրայ գործած ատենը, մատին մէկը խիստ վերաւորեց: Բայց որովհետեւ շատ զբաղած էր, հապճեպով մատը թղթով մը պատեց եւ գործքը յառաջ տարաւ: Իրիկունը տուն դառնալէն ետքը կնիքը պատմեց թէ ձեռքը խիստ վերաւորած է, եւ նոյն անոր ցուցնելու համար, կապը քակեց: Դեռ հիմայ տեսաւ եւ ճանչցաւ որ կապած մատը ողջ մատն է եղեր:

Ջրոյ հարկաւորութիւն:

Երկու փաստաբաններ, ջրհորի մը, Աին կամ Բին ըլլալը կը պաշտպանէին: Ասոնցմէ աւելին բոց ու կրակ ցայտեցնող խօսակցութեամբ մը սկսաւ, եւ սպառնալեաց կերպարանք մ'առաւ: «Հանդարտէ», կ'ըսէր դատաւորը, «Իրը ինձի երեւեկի բան մը չ'երեւար, որովհետեւ ինչիւր քիչ մը ջրոյ վրայ է»: — «Ինչո՞ւ թիւնք ըրէ», պատասխանեց փաստաբանը նոյն սաստկութեամբ, «Ինչիւր մեծագէտ էական է, ստոյգ է խօսքը ջրհորի մը վրայ է, բայց մեր պաշտպանածները երկուքն ալ գինւոյ վաճառական են»:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԵՏՐՈՒՆԻ

Քաղաքական աշխարհքին վիճակը դեռ նոյն է: Փարիզի մէջ աս դժբախտ վիճակը ամէն օր նոր կերպարանքներ կ'առնու: Այսօր Վաղդիայի լրագիրները զօրաց շատնալու բանակին ամբողջանալուն լրերը կու տան, վաղը Նաբոլէոն ծիծաղեալ զինքը գետնականաց վրայէն խաւարային խորհուրդները ցրուել կ'ուզէ: Բայց թէ Վաղդիա, թէ Սարտենիա, եւ թէ ուրիշ Տէրութեանց մէջ պատերազմի պատրաստութիւնները յառաջ կ'երթան: Վաղդիայի նոր ժողոված բազմաթիւ զօրքը Ալճիէր կը խաւրուին, եւ հոն տեղաց կիրթ զօրքը դադրական նաւահանգիստները կը մոնեն: Վաղդիայի քիչ մը յառաջ հատուած մը հրատարակեց որուն մէջ կը ցուցնէ թէ Վաղդիա ի վիճակի է կէս միլիոն զօրք դուրս պատերազմի խաւրելու: Թէ որ 1857ին աղաա թող տրուելիքները թող չեն տրուիր, եւ 1858 տարին զինուորութեան կոչուելիքներն ամէն ալ կը կոչուին, ան ատեն աս տարի Յունիս ինչ կ'ըլլայ ոտանաւոր զօրք 390,978, հեծեալօր 83,000, թնդանութեամբ զօրք 46,450, կամրջածիք, արհեստաւորք 12,110, սայլորդք 10,120, կայսերական պահապանք 29,942, զանազան գնդեր 49,000, ընդ ամէնը 672,400, Ասոնցմէ 175,000 երկրին ներքին կառավարութեան եւ Ափրիկէի հարկաւոր են, որ վերինէն հանուելու ըլլայ կը մնայ 497,000: Կարծուածին նայելով աս ծանօթութիւնը, Վաղդիայի վիճակը կայսերական դահլիճէն խաւրուած է: Նոյնպէս ծովային զօրութիւնն ալ կ'ամրացուի:

Վաղդիայի վիճակը կը գրեն որ Ա. Գուդա «Աղբաւոր» Յովհաննէս Ա. իշխան, անուամբ Մոլտաւիայի կառավարութիւնը ձեռքն առած է, եւ ազգին տուած հրովարտակին մէջ կը խոստանայ որ Վաղդիայի վիճակը «Աղբաւոր» տուութեան, հաւասարութեան եւ եղբայրութեան սկիզբներով պիտի կառավարէ:

Սերէյի մէջ Միլոշ իշխանին ընտրութիւնը Բարձրագոյն դուռը միայն իր անձին համար, եւ ոչ իւր յաջորդական ընդունեցաւ: